

Alaturka Zamanın Dağılışı: *Mahur Beste*

İlknur TATAR KIRILMIŞ*

Öz: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserleri üzerine yapılan araştırmalarda, zamana dair tasarrufu her daim dikkat çekmiş ve yazarın bu unsuru romanlarında işleyiş şekli modern romanın delili olarak kabul edilmiştir. Yazarın ilk ve yarım kalmış romanı *Mahur Beste*, hem zamana dair eserlerine taşıyacağı görüşlerine temel olması açısından hem de bu unsurun kurguya tesiri çerçevesinde önemli bir içeriğe sahiptir. Müellifin bu eserinde ilk olarak işlediği “zamanın daima değişen ve değiştikçe insanı da değiştirmesine” dair tespiti daha sonra yazdığı *Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde de kullanılmıştır. *Mahur Beste*'nin bütünüyle karakter tahlillerine hasredilip olay örgüsünün ihmal edilmesi ve bu yüzden dağınık bir yapı arz etmesi bugüne kadar bir roman kusuru olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma, alaturka olarak nitelendirilebilecek romandaki vaka zamanının alafrangaya (moderne) dönüşürken yarattığı algı dağılmasının kurmacaya tesirini ortaya çıkarmaya çalıştı. Söz konusu etki Behçet Bey ile beraberinde birçok şahsı romana dâhil etmiş fakat roman karakteri olmalarına da mani olmuştur. Araştırmanın amacı için romanda zaman unsuruna dair kavramlar ve Osmanlı hayatındaki ismiyle “gurubî zaman” veya “alaturka zaman” algısı dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ahmet Hamdi Tanpınar, Mahur Beste, alaturka, gurubî zaman, modern.*

* **Doç.Dr.**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Samsun/TÜRKİYE. ilknur.tatar@omu.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0003-2155-7062>.

Geliş Tarihi / Received: 3 Nisan 2024 / 3 April 2024
Kabul Tarihi / Accepted: 26 Nisan 2024 / 26 April 2024

The Breaking of Traditional Time: *Mahur Beste*

Abstract: In research on Ahmet Hamdi Tanpınar's works, his determinations regarding time have always attracted attention, and the way the author handles this element in his novels has been accepted as evidence of the modern novel. *Mahur Beste*, the author's first and unfinished novel, has an important content in terms of both forming the basis of his views on time and the impact of this element on fiction. The expression "Time changes constantly and changes people as it changes", which the author used for the first time in this novel, was also used in his later work, *Huzur* and *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. The fact that *Mahur Beste* focuses entirely on character *analysis* and neglects the plot, thus presenting a messy structure, has been considered a flaw in the novel until today. In this research, by converting the novel, which can be described as *alla turca*, into modern, it was tried to reveal the effect of the perception distribution created by the time when the event took place on the fiction. This effect included Behçet Bey and many other people in the novel, but prevented them from becoming characters. In line with the purpose of the research, concepts related to the element of time in the novel and the perception of "gurubi time" or "traditional time" in Ottoman life were discussed.

Keywords: *Ahmet Hamdi Tanpınar, Mahur Beste, Turkish time, gurubî time, modern.*

Giriş

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserleri üzerine yapılan araştırmalarda, zamana dair tasarrufu her daim dikkat çekmiş ve yazarın bu unsuru romanlarında ele alışı modern romanın delili olarak kabul edilmiştir. Roman sanatının dille kurduğu estetik yakınlığı tercih ederek yeni bir terkip arayan müellifin tercihlerini oluşturduğu kaynakların başında büyük hayranlık duyduğu Yahya Kemal Beyatlı olduğu, gerek kendisinin şairi ele aldığı biyografisinde gerekse Mehmet Kaplan'ın Tanpınar'ın eserleri için yazdığı birçok değerlendirmede görülür (1988: 7). Şairin “İrkin seni iklimine benzer yaratırken/Kaç fethe koşan tuğlar ufuklarla yarışmış/Tarihini aksettirebilsin diye çehren” (Beyatlı,1990: 14) dizelerinde işaret ettiği üzere Tanpınar da romanlarında, Türklerin farklı coğrafya ve kültürlerle karşılaşması neticesi değişen çehrelerini ve dünyayı kendilerine has görme şekillerini mücessem hale getirdikleri İstanbul'u anlatmayı önemser. Fakat Tanpınar'ın romanları, Beyatlı'nın şiirlerinde belirgin bir tema olan “kökü mazide olan âti” görüşünü aynı rindlikle işlemez. Bu noktadan hareketle yazarın ilk eseri *Mahur Beste*, her ne kadar ismiyle maziye düşündürürse de romanda galip gelen zaman günceli işaret eder. Tanpınar'ın bütün eserleri geçmişin günlük hayat içinde temsil edilen yönünün izlerine bakarken mazinin modernizme yenilmesinin trajedisini ortaya çıkarmaktan çekinmez. Müellif, roman türünün vazgeçilmez bir unsuru olan trajedinin millî köklerini zaman algısının kırılmasında görür ve bu fikrini çoğu zaman müzikle birlikte ele alır.

Gençlik yıllarında Bergson ve Marcel Proust'u okuyan Ahmet Hamdi Tanpınar, ‘zaman’ın insan ve toplum hayatının temel özelliği olduğunun farkındadır (Kaplan, 1988:7). “1944’te Ülkü dergisinde tefrika edilirken yarım kalan, daha sonra yazarın tamamlayamadığı, ölümünden sonra basılan bu ilk romanının konusu II. Abdülhamid döneminde geçmektedir. Behçet Bey’in yaşlılık günlerinden başlayan ve hayatına girmiş kişiler çevresinde genişleyerek geçmişe uzanan, belli bir kahraman yerine çoğu aynı aileden birçok kişinin portresi-

nin başarıyla çizildiği eser son yüzyıl Osmanlı ilmiye sınıfının hikâyesi olarak” değerlendirilir (Okay,2010: 569).

Müellifin daha sonra yazdığı *Huzur ve Saatleri Ayarlamak Enstitüsü* başlıklı eserlerine bu romandan taşınan “daima değişen değişikçe bizi de değiştiren hayata” dair görüşü bulunur. Bu romanın bütünüyle karakter tahlillerine hasredilip olay örgüsünün ihmal edilmesi ve bu yüzden dağınık bir yapı arz etmesinde yine yazarın bakış açısıyla bir ilgisi bulunur. Alaturka olarak nitelendirilebilecek dünya algısının alafrangaya (moderne) dönüşürken dağılması ve Müslüman zamanın karakterlerin zihninde ümidi oluşturamadan iflas etmesi eserin yapısındaki bu dağınıklıkla ilişkilidir. Söz konusu zihniyetin dağılması romanda yer alan şahısların birer karaktere dönüşmesine de engel olur. Zira Tanpınar’ın Behçet Bey’e verdiği cevapta yer alan “Sizin hikâyeniz olarak başladı, fakat arkamızdan o kadar büyük bir kalabalık sahneye taşıdınız ki, sizin hikâyeniz olmaktan çıktı. Hepinizin hikâyesi, daha doğrusu yaşadığımız, yaşadığımız devirlerin hikâyesi oldu.” (1988:175). Bu ifadeye göre dönemin tipik özelliği toplumla düşünme ve hareket etme üzerine kuruludur. Bu araştırma, *Mahur Beste*’nin kurgusundaki dağınıklığın Behçet Bey’in zaman anlayışıyla ilişkisi olup olmadığını ortaya çıkarmaya çalıştı. Söz konusu amaç için romanda zaman unsuruna dair kavramlar ve Osmanlı hayatındaki ismiyle “gurubî zaman” veya “alaturka zaman” algısı dikkate alınmıştır.

1. Gurubî veya Alaturka Zaman

19. yüzyıla kadar saatlerin günlük hayatı planlamak için kullanılan kıstasları “gurubî saate” göre yapılıp, bir gün batımından ertesi gün batımına kadar geçen süreyi ifade eden bu tanımlamanın diğer bir adı “alaturka saat”tır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa sistemine dayanan alafranga saatin eklenmesiyle daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlayan alaturka saat, ilahî olduğu düşünülen bir düzenin içinde saklı ve ondan ayrılması mümkün olmayan yoğun ve bütünsel bir özelliğe sahiptir (Wisnitzer, 2019: 43). “Batı dillerinde kullanılan İtalyanca *alla turca* (Türk tarzında) teriminin Türkçe-

deki söyleniş şeklidir. Osmanlı ordusu ile elçi alaylarında yer alan mehter takımının Avrupa’da bıraktığı tesir altında doğmuş, önce yalnız bir müzik terimi olarak kullanılırken sonraları Avrupa’ya Türkler tarafından tanıtılan çeşitli yenilikleri de içine alan genel anlamda bir terim haline gelmiştir.” (Tanrıkorur, 1989:343).

Osmanlının resmî kurumlarının işleyişini düzenleyen hususlar saat sisteminden ziyade günlük ibadet döngülerine göre yapılır. Sadrazamın düzenli biçimde topladığı ikindi divanı adını vaktin namazından alır (Wisnitzer,2019: 32). İbadet vakitlerine göre yaşamının toplum hayatına eklediği mesleklerden birisi muvakkitlerdir. Camilerin avlularına küçük binalar şeklinde inşa edilen muvakkithanelerde çalışan bu meslek erbabının çalışma prensiplerini Süleymaniye Camii’nin 1555 tarihli vakfiyesinde görmek mümkündür: “...muvakkithanede görev yapacak muvakkitin özellikleri, şartları, maaşı ve görevi açık bir şekilde ifade edilerek ‘ilm-i mîkat’ adı verilen vakit yani saat ilmini bilmesi; namaz vakitleri, gece ve gündüz, yedi gezegenin batış ve doğuşu, burçların menzilleri, güneşin doğuşu, zevali ve batışı anındaki dereceleri ve dakikaları, mehtabın artışı ve azalışı ve ilm-i nücûm ile ilgili diğer tüm konularda bilgi sahibi olması lazım geldiği bildirilmiştir. Muvakkitin, ezan vakitlerini müezzinlere bildirmesi yanında ayrıca Cuma ve bayram namazlarında da müezzinlerle birlikte caminin mahfelinde hazır bulunması gerektiği belirtilerek maaşının günde on akçe olduğu” belirtilir (Aydüz,2013: 65).

Zamana dair toplumsal hayatta giderek değişen alışkanlıkları tespit eden isimlerden birisi olan Ahmet Haşim, “İstanbul’u yenileştiren ve yerlisini şaşırtaan istilaların en gizlisi ve en tesirlisi olarak yabancı saatlerin gündelik hayata girişini” görür. Haşim, alafranga saatin günlük hayatı idare etmesiyle alaturka saatin geriye düşerek camilere, türbelere ve muvakkithanelere bırakılmış battal bir eski saat haline gelişine üzülür(1989:103). Müellife göre yeni saat uygulamasıyla “solgun yeşil sema altında, ilk yıldıza karşı müezzinin Müslümanlara hitap ettiği, sokakların lacivert bir sisle kapandığı,

ışıkların yandığı, sinilerin kurulduğu tesirli saat” kaybedilir (Haşim,1989:103).

Ahmet Mithat Efendi'nin tasarrufu Felatun Bey ile Türk romanına dâhil olan alafranga kavramı, kendisinden sonra yazılan bazı roman tiplerine ilham olmuştur. “Felâtun Bey'in alafranga yaşamaya meraklı bir babanın evinde sathî bilgilerle yetişmiş, kıyafet, tavır ve ahlâkî davranışlarına kadar Avrupalılık özentisi taşıyan hazır yiyici bir genç” olmasına karşılık “Râkım Efendi'nin şahsında bilgili, tutumlu, iradeli ve vakur, biraz da Batı'nın olumlu değerlerini benimsemiş bir Osmanlı tipini yüceltmesi” (Okay, 1995:302) dolaylı yoldan alaturka kavramını düşündürmesi açısından önemlidir. Bilindiği üzere alafranga tipler Türk romanına yanlış Batılılaşmanın temsilcisi olarak gösterilmişler ve bu tiplerin onaylanmayan tercihleri komedi türünün özellikleriyle birleştirilmiştir. Alafranganın karşısında gizli bir gölge gibi duran alaturka, ismen edebiyattan ziyade zaman veya müzikle ilgili çalışmalara konu olmuştur. Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk dönemine kadar alafranga ve alaturka zaman algısı birçok Türk romanında çatışmayı oluşturan önemli bir unsurdur. İlk dönem Türk romanlarında alafranga yaşamının olumsuz nitelikleri, Servet-i Fünun dönemiyle Batılı/moderni temsil eden olumlu çizilmiş roman karakterleriyle temsil edilmeye başlanmış, Osmanlı tipinin temsil ettiği “gurubî zaman”ı yaşayan karakterler neredeyse yok sayılmıştır. Milli Edebiyat döneminde Türkçülük sahasındaki çalışmaların zenginleşmesi ile Türk karakterlerin zevki ve hayata bakışı Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan*, Müfide Ferit Tek'in *Aydemir* isimli romanlarında ve daha sonra Nihal Atsız'ın özellikle *Ruh Adam* başlıklı eserine karakter olarak taşınmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerindeki karakterler yukarıda bahsi edilen yazarların eserleriyle ortak bir özellik göstermez. Yazarın *Mahur Beste*'si hem isminden hem de romanda yer alan vaka zamanından dolayı İslamiyet'in öne çıktığı bir izlenim yaratırsa da eserin içeriği bu merkezde kurulmamıştır (Gürsoy, 2005: 68).

2. Modern Zaman Algısı ve Silik Baş Figür Behçet Bey

Kurmacanın temel unsurlarından birisi olan zaman kavramı, edebî eserlerin incelenmesinde önemli bir yer tutar. Klasik üslupla yazılmış ilk eserlerden bugüne, olay örgüsündeki yeri her zaman daim olan fakat buna rağmen nitelikleri sürekli değişen bu faktörün metnin kurgusuna tesiri de bulunur. Klasik romanda zamanın işlenişi modernizmle değişir ve bu farklılaşma romanın tüm unsurlarına sirayet eder. E.M. Forster, yaşamın romanda “zamana bağlı” betimlenişini, edebiyattaki daha eski bir özellik olan “yaşamın değerlerine bağlı” tasvir edilmesine eklenen ayırt edici bir özellik olarak görür (1985: 29-31). Ian Watt, geleneksel edebiyatta ahlaki hakikatlere ayna tutmak için hikâyelerdeki zamanın işlevsel olarak kullanılmadığını, bu yapının romanla değiştiğini ifade eder. Romandaki olay örgüsünde, geçmiş yaşantı bugünkü eylemin nedeni olarak kullanılır ki bu türün kendisinden önceki kurmacalardan ayrılan en önemli yönüdür. Bu yüzden geleneksel anlatılarda kullanılan şaşkırtmaca veya tesadüflerin yerini modern romanda işleyen nedensellik almıştır. Roman türünde zamansal sürece önem verilmesinin bir diğer sebebi de karakterin oluşumuna etkisidir (2018: 24).

Modern romanda zaman, kendisinden önce aynı türde yazılmış olanlardan birçok yönden ayrılır. Bu hususlardan birisi bu araştırmanın materyali *Mahur Beste*'nin incelenmesinde fonksiyonel olacak “tarihin bireyler üzerindeki etkisinin” bir modele dönüşmemesidir. Geçmiş şimdide yeniden yaşamının anlatı zamanını ileriye değil, geriye doğru sardırması, siyasi kriz edebiyatının metinde kendisini gösteren bir özelliğidir (MacKay, 2011: 27). *Mahur Beste*'de anlatı zamanının geriye doğru açılması ve roman boyunca geçmişte kalması karakter oluşturma tekniğine zarar verir. Yazarın ilk eseri olmasından dolayı kaleminin henüz roman disiplinine yeterince hâkim olmadığı yönünde bir değerlendirmeye geçiştirilebilecek bu durum başka bir şekilde de değerlendirilebilir. İlk gerekçe olarak yazarın yaşadığı dönemi derin bir şekilde etkileyen si-

yasi atmosfer öne sürülebilir. Dış siyasette II. Dünya Savaşı dolayısıyla Amerika ve Rusya arasındaki gerginliğin Türkiye'ye olan baskısı, savaşın getirdiği ekonomik zorlukların iç siyasette çok partili hayata geçişi hızlandırması Tanpınar gibi birçok aydını derinden etkiler (Karataş, 2022: 316). Bütün hadiselerin yarattığı gerginlik yazarın ilk romanına seçeceği zamanı bu yönde-geçmiş zamanda- etkilemiş olabilir. Bu durum romandaki zaman algısının doğrusal olarak ileriye doğru akması yerine ikili zaman - Behçet ve onunla ilişkili şahısların yaşadığı Sultan Abdülhamit ve Abdülaziz dönemi; Tanpınar'ın Behçet'e cevap olarak yazdığı mektup dolayısıyla vakanın yazıya geçirilme zamanı- kullanması dikkat çeker.

Yazarın bizzat şahit olduğu Cumhuriyet'in ilk yıllarında “eski-yeni çatışmasında” geleneği yok saymayan değişim ve modernleşme arayışına temel referanslardan” birisi olan Bergson'un görüşleri romanlarına tesir etmiştir (Eskin, 2014: 57). Filozofun “dışsal dünyaya ait olan mekanik zaman ile psikolojik yaşama ait içsel zaman arasında yaptığı ayrım” dair yaklaşımın tipik örneklerinden birisi *Mahur Beste*'deki Behçet Bey'in karakter tasvirinde görülür (1988: 81-82). Sanayi inkılabının hız anlayışına yenilen birçok geleneksel toplumlardan birisi olan Osmanlı ve devrinin tipik temsilcisi Behçet Bey'in yaptığı meslek arasında bu manada yakın bir ilişki bulunur. Eski saatleri tamir etmesi, kitap ciltlemesi, devlet ricaliyle kurallara uygun bir şekilde iletişim kurması onu kahraman yapmaz, aksine babası dâhil kimsenin sevmediği “habis” bir kişilik olarak görülmesine sebep olur. Roman terminolojisinde, silik baş figür, zayıf kahraman kavramıyla uyumlu özellikler gösteren Behçet Bey, klasik roman anlayışındaki başkişinin modern romandaki karşılığıdır. “Modernist romanın başat sorunsalı yabancılaşma ve onun önemli göstergesi bireysel anomi, bireyle kendi norm ve değerlerine uymaya zorlayan toplumsal yapı ya da kurumlar arasındaki kopma durumudur.” (Sazyek, 2015: 280). *Mahur Beste*'de, Behçet Bey'in toplum ya da hayat karşısında daima yenilmesi ve sevilmemesi romanın yazıya geçirilme zamanına uyumsuzluğundan kaynaklanır.

Bu manada, babası Molla Bey'in biricik oğlunun çatı katında oluşturduğu kitap ciltleme atölyesindeki çalışma şeklini karıncaya değil, örümceğe benzetmesi düşündürücüdür:

“Sıcak yaz akşamında iki kanadı birden açık pencereden dolan gölgeli ışıktaki, Molla Bey oğlunu bir insandan ziyade kendi ördüğü ağa takılmış çırpınan, büyük bir örümceğe benzetti. Bu çatı odası, duvar boyunca uzanan bir masa ile çeşit çeşit âletlerle çiriş ve tutkal çanaklarıyla, şurada burada asılı renk renk bez, ebruli kâğıt, meşin hevenkleriyle hakikî bir ciltçi dükkânına benzetmişti.” (1988: 39).

Bu manzara karşısında Molla Bey, oğluyla kendi karakteri arasındaki farkı “Hayır, herkes kendisi gibi ‘fâtiḥ’ doğamaz, her adımda zafer borusunu çalarak yürüyemezdi.” şeklinde yorumlaması silik baş figür olmasını teyit eder (1988: 40). Romanın sonuna kadar geliştirilmeyen fakat ana karakter izlenimi taşıyan Behçet Bey, varlığının yok sayılmasına ünsiyet kazanmış, kendi odasında koleksiyon kurduğu karışık saat güdültüleri arasında kendince mutlu bir şahıstır. Memuriyetinin yanına saat tamirciliği, kitap ciltleme atölyesi ve karşısındaki sürekli taltif eden üslubu, onun hükmü kaybolmuş bir zamanın temsilcisi olmasını belirginleştirir. Vefat eden Atiye Hanım'ın gözünde “küçücük boyu, temiz yüzü, temiz kıyafeti, kibar ve zarif, ölçülü konuşması” itina ile yapılmış bir kuklaya benzetilir (1988: 24). Eski eşyalara sinmiş yaşanmış zamanın izlerini takip etmeye dair sevgisi ve bu tür eşyalar arasında geçirilen zamanı “hayatın en manalı” tarafı olarak görmesi ve tüm zevkini “yerli” şeylere hasretmesine rağmen eskinin sanat değeri hakkında bilgisinin bulunmaması karaktere dönüşmesi için bir fırsattır. Tanpınar, Behçet Bey'i sahip olduğu birikimi üsluba dönüştürememiş olmasını defalarca okurun karşısına çıkarır ve bu yolla onun zamana takılı kalmasının altını çizer ve karakter olamayışının sebebine işaret eder. Romanın “Garip Bir İhtilalci” bölümünde Sabri Hoca ile yaptığı kısa bir konuşmadan sonra eserde tamamen kaybolan Behçet Bey, yaratılışının kendisine zulmettiğini düşünür:

“Alay edilmeye, beğenilmemeye çoktan alışmıştı. Anesiyle dadısından başka hiç kimse hatta o kadar sevdiği babası bile, onu beğenmemişti. Her gittiği yerde aynı şey değil miydi? Fakat etrafındakilerin kendi hakkındaki düşüncelerine aldırış etmemeyi öğrenmişti. Mektepte arkadaşları kendisiyle alay ederken o çalışmıştı. Dört yıl üst üste birincilikle Mülkiye’yi bitirmişti.” (1988: 71)

Romanda yer alan diğer karakterler, Molla Bey, İsmail Molla, Sabri Hoca, Agop Efendi, Nuri Efendi ve Atiye yansıtmacı roman anlayışına göre karaktere dönüşme kapasitesine sahip olmalarına rağmen Behçet gibi onlar da geliştirilmezler. Bu çerçevede Sabri Hoca ile İsmail Molla Bey’in yaptığı konuşma, yarım kalmışlığı açıklama kabiliyetine sahiptir. Romanda garip bir ihtilalci olarak tanıtılan Sabri Hoca, devrinin birçok düşünürü gibi “hürriyet, istibdat, buhran-ı mâli” etrafında çözümler üretmeye çalışan bir şahıstır. Yazarın ona dair tespiti “Fikirlerimiz, onları taşıyacak kudrette olduğumuz müddetçe bizimidirler. Sabri Hoca’da bu kuvvet yoktu. Kafasında birdenbire kopan ihtilalin istediği kadar hür değildi.” şeklindedir (1988: 98). Sabri Hoca, Osmanlı toplumunda yeni kıymetlerle yaşayan insanı kurmanın imkânsız olduğunu düşünür. Şark’ın öldüğünü ve bu yüzden tamamen unutulması gerektiğini iddia eder. İsmail Molla’nın bu değerlendirmeye verdiği cevap, gurubi/alaturka zaman anlayışına bağlı olmadığını gösterir ki *Mahur Beste*’yi modern yapan özellik bu yolla açığa çıkar:

“Ben Şark’a bağlı değilim, eskiye de bağlı değilim; bu memleketin hayatına bağlıyım. Bu Müslümanlık mıdır, Şarklılık mıdır, Türklük müdür? Bilmiyorum.... Gene anladım ki bizim Şark; Müslümanlık, şu bu diye tebcil ettiğimiz şeyler, bu toprakta kendi hayatımızda yarattığımız şekillerdir. Bize ulûhiyetin çehresini veren Hamdullah’ın yazısı, İtrî’nin Tekbîr’i, kim olduğunu bilmediğimiz bir işçinin mihrabıdır.” (1988:109).

Atiye’nin babası, üst düzey Osmanlı memurlarından İsmail Molla, “bizim” olarak tanımladığı manevî değerleri

kendi ruhunda mezcetmeyi “hayat” şeklinde tanımlar. Pratik çözümleri olan İsmail Molla’nın değerli bulduğu tek şey değişimdir: “Zaten Şark nedir? Bir kelime... Kelimeler varsın, ölsün. Asıl yaşaması lâzım gelen ölmez. O bizim hayatımızdır, o değişir. Değiştikçe de yaratır. Arkasında kendisini yapan kuvvetle duruyor.” (1988:111). İsmail Molla’nın bakış açısıyla verilen “değişmek ve değişerek yaratmak” görüşü beklenildiği üzere Behçet Bey’in hayatında değil, Halit Bey’in babası Nuri Bey’in tercih yapma cesaretinde işlenir. Romanın son bölümü “Eski Bir Konak”ta tanıtılan İsmail Molla’nın büyük kızının kocası Halit Bey’in babası Nuri Bey, İstanbul’un meşhur yangınlarından birinden sağ kurtulur. Bu hadiseden sonra büyük bir değişim yaşar ve kendi ruhuna uygun bir tarikat aramaya başlar. Çeşitli topluluklara dâhil olmaya çalışır fakat kendisini bir türlü bu adreslerden birisine ait göremez. Bunun üzerine Kuşçu İsmail Efendi ile görüşmesi tavsiye edilir. Nuri Bey, Kuşçu İsmail Efendi ile karşılaştığında alnındaki et benin yüzükoyun yatmasına engel olabileceğini düşünür ki ruhaniyet açısından bu görüşün Nuri Bey’in niyeti açısından bir hikmeti bulunmaz. Bunun yanı sıra odada bulunan hat levhalarında yazılı Divan-ı Kebir’in ilk beyti ve Şeyh Galip’in şiirinden bir dize ve Kuşçu İsmail Efendi’nin konuşmasına başladığı ilk cümle ile gurubî zamanı ima eder. “Hal ehline şikâyet hak değildir.” Fakat romanın sonunda ortaya çıkan bu cümle hiçbir karakteri işaret edemeden asılı kalır. İsmail Efendi, arkadaşı Fahri Nuri Bey’in hediyesi olduğunu belirttiği hatların hikâyesini Nuri Bey’e anlatmaya başlar ki bu da Behçet Bey’in hayatı etrafındaki hikâyeler gibi giderek büyüyecek fakat modern bir kurmacaya dönüşemeyecek bir silsilenin başlangıcıdır.

Sonuç

Roman unsurlarından zamanın, roman karakterlerinin var oluşuna ve kurguya tesiri açısından *Mahur Beste* üzerine yapılan bu araştırmada eserin kusurlu görülmesine dair yeni bir yorum yapmaya çalışılmıştır. Zamanın fiziksel olarak vaka-daki varlığının dışında zihinsel algı olarak toplumsal değişimlerin kurguya tesir edebileceği bu eserin ana karakteri Behçet

Bey üzerinden örneklenerek ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre Cumhuriyet'in ilk döneminde yayınlanan *Mahur Beste*'nin özellikle Osmanlının son yüzyılına hasredilmiş olması, devrinin siyasi hadiselerinin getirdiği atmosferden bir kaçış olarak değerlendirilebilir.

Mahur Beste, ismi ve vaka zamanı dolayısıyla geleneksel bir hayat anlayışını çağrışırsa da vakanın yazıya geçirilme zamanındaki modern algıya İsmail Molla kanalıyla iltifat edilmiştir. Behçet Bey, Atiye Hanım, Molla Bey, Sabri Hoca alaturka olarak nitelendirilebilecek zamanın hükümlerine zorla veya duygusal bir zorunlulukla bağlı kalmışlardır. Behçet Bey, Atiye Hanım ile sarayın iradesiyle evlenmiş, Molla Bey devletin uygun gördüğü adreslerde çalışmış, Sabri Hoca Şark'a bağlı Osmanlı fikrini geleceğin reçetesi olarak görmüştür. Halit Bey'in babası Nuri Bey ise kendi zamanının hükümüne tabii olmaktan vazgeçmiştir.

Modern zaman düşüncesinin Osmanlıyı idare eden din merkezli zamandan ayrılışının romanda bir sonuca ulaşamamış olması geçmişle olan bağların zihinsel düzeyde devam etmesinin işaretidir. Değişerek devam etmek düşüncesi roman karakterlerinin tercihlerini oluşturamaması veya zamana dair yorum yapamamaları sebebiyle temsil edilememiştir. Nuri Bey, Kuşçu İsmail'i anlattığı hikâyeleri dinlerken Behçet Bey'inkine benzer yeni bir silsileyi başlatması masallardaki döngüsel zamanı hatırlatır ki Mahur Beste'deki geleneksel zamanla bu netice uyumludur.

Kaynaklar

Aydüz, Salim (2013) İslam Medeniyetinde Muvakkitlik ve İstanbul Muvakkithaneleri, Yedikıta, S.64, s.65-69.

Beyatlı, Y.K. (1990). Kendi Gök Kubbemiz. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eskin, Ş.(2014) Zaman ve Hafızanın Kıyısında Tanpınar'ın Edebiyat, Estetik ve düşünce Dünyasında Bergson Felsefesi. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Forster, E.M. (1985). Roman Sanatı. İstanbul: Adam Yayınları
- Gürsoy, Ü. (2005). Mahur Beste Üzerine Bir Değerlendirme. Millî Folklor, 2005, Yıl 17, Sayı 68, s.59-66.
- Haşim, A. (1989) Müslüman Saati. Üç Eser: Bize Göre, Gurbhane-yi Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi (Haz. Mehmet Kaplan). İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.102-105.
- Karataş, M. (2022).Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.11, S.32,s.303-323.
- MacKay, M. (2011). Roman Nedir? İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Okay, O.(1995). Felatun Bey ile Rakım Efendi. TDV İslâm Ansiklopedisi. C.12. s. 302-303.
- Sazyek,H. (2015). Roman Terimleri Sözlüğü. Ankara: Hece Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1988). Mahur Beste. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (1989). Alaturka. TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2. s.343-344.
- Watt, İ. (2018). Romanın Yükselişi. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yetiş, K. (2013). Dönemler, Problemler, Şahsiyetler Aynasında Türk Edebiyatı II/1.İstanbul: Kitabevi Yayınları.